

JOVILĖ BAREVIČIŪTĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

PLATONO ONTOLOGIJA KAIP J. BAUDRILLARD'Ų MEDIJŲ FILOSOFIJOS METODOLOGINĖ PRIELAIDA

The Ontology of Plato as the Methodological Supposition
for the Philosophy of Media of J. Baudrillard

SUMMARY

The article deals with possible influence of Plato's ontology in the contemporary media philosophy of J. Baudrillard. The author performs a comparative analysis of the ontological concepts of the visible by Plato and the contemporary hyperreality by J. Baudrillard. The author concludes that even if these two conceptions correlate with each other, essential differences are found with respect to the referency of the relationship between the objects and the signs.

SANTRAUKA

Straipsnyje aptariama menama Platono ontologijos įtaka šiuolaikinei J. Baudrillard'o medijų filosofijai, pastarąją pasiekianti tam tikro teorinio chronologinio aplinkkelio būdu. Straipsnio autorė imasi Platono regimojo pasaulio ir J. Baudrillard'o šiuolaikinės hipertikrovės ontologinių sampratų lyginamosios analizės. Prieinama prie išvados, kad, nors šios dvi sampratos ir koreliuoja tarpusavyje, tačiau aptinkama ir jų esminių skirtumų objektų ir ženklų referentiškumo atžvilgiu.

EIDŲ SANTYKIS PLATONO ONTOLOGIJOJE

„Įsivaizduok žmones olą primenančiame požeminiame būste. Per įėjimą į olą plačiai krinta šviesa. Tų žmonių kojos ir kaklas iš pat mažens surakinti grandinėmis, todėl jie negali pasijudinti iš vietos ar pasukti galvos į šalį ir vi-

RAKTAŽODŽIAI: Platonas, Baudrillard'as, ontologija, eidas, simuliakras.

KEY WORDS: Plato, Baudrillard, ontology, eidos, simulacrum.

są laiką mato tik tai, kas yra priešais juos. Užpakalyje jų toli aukštumoje dega liepsna, ir jos šviesa patenka į olą. Tarp liepsnos ir kalinių aukštai eina kelias; palei tą kelią išvaizduok nedidelę sienelę, panašią į fokusininkų priešais publiką pastatytą užtvaram, virš kurios jie rodo savo stebuklus. <...> Jeigu kaliniai galėtų kalbėtis tarpusavyje, ar tu manai, kad jie tų šešėlių, kuriuos mato, nelaikytų pačiais daiktais ir nevadintų jų daiktų vardais?⁹ – šia, iliustratyvią funkciją atliekančia olos alegorija Platonas pradeda jau minėtą septintąją *Valsitybės* knygą. Kaip matome, filosofas būtų¹⁰ sudvejina į tikrąją, t.y. į mąstymo pastangomis siekiamą eidų¹¹ transcendentą ir į netikrąją, t.y. į juslėmis patiriamą daiktų empiriją. Taip skiriamos dvi pasaulių rūšys – būties, t.y. nekintančių ir amžinų eidų bei tapsmo¹², t.y. kintančių ir laikinų daiktų.

Faidone eidų transcendentui suteikiamas tvarios tikrovės¹³, o daiktų empirijai – netvარიų reiškinių¹⁴ pasaulio statusas: „Neregimoji būtis visada pasilieka ta pati, o regimoji – niekuomet.“¹⁵ Juslinių daiktų empirija, remiantis Platonu, nėra savipakankama, skirtingai nei eidų transcendentas, todėl pajungiama antjusliniam pastarųjų pasauliui. Šešėliai ant sienos čia tapatinami su netvariais empiriniais daiktais, o daiktai anapus olos – su tvariais transcendentiniais eidais. Todėl galime sakyti, kad Platonas steigia tam tikrą ontologinį dualizmą, regis, ir šiame veikale supriešindamas tvarų anapusių eidų bei netvarų šiapusių daiktų ir reiškinių pasaulius. Kyla klausimai, koks empirinių daiktų ir transcendentinių

eidų santykis? Ir, ar apskritai toks santykis yra įmanomas, jei, pasak Władysława Tatarkiewicziaus, nuolat kintančių daiktų ir santykinių reiškinių pasaulis Platono mąstymo perspektyvoje traktuojamas kaip *netikras*, todėl *tikroji* būtis esanti tik viena¹⁶, t.y. juslėmis nepatiriamų eidų transcendentas?

Nepaisant minėto ontologinio dualizmo, remiantis Platonu, eidai ir daiktai visgi yra susiję. Kaip? *Puotoje* (*Symposio*, 385 m. pr. Kr.) Diotima, ragindama siekti grožio savaime, t.y. grožio eido, teigia, kad, norėdami įgyvendinti šį tikslą, turime pradėti nuo juslinių grožio apraiškų¹⁷. Pastarosios, t.y. konkretūs gražūs daiktai ir reiškiniai bei grožio eidas pasižymi esminiu panašumu – grožiu. Tai gi, kaip matome, daiktų ir eidų pavadinimų bendrumas rodo jų ryšį – nepaisant to, kad daiktai ir neprilygsta eidams, jie yra į jas panašūs¹⁸. Juslinės grožio apraiškos, nors ir neprilygsta grožio eidui, nes jas skiria ištisa eilė hierarchinių pakopų, dėl savo panašumo tampa priklausomos nuo pastarojo. Mintį, esą daiktai ir eidai yra panašūs, nepaisant skirtingų hierarchinių padėčių, Platonas tiesiogiai išsako ir *Timajuje* (*Timaio*s, 360 m. pr. Kr.): „<...> esti kažkas panašus į <...> idėją ir turintis tokį pat vardą – juntamas, pagimdytas, amžinai judantis, atsirandantis tam tikroje vietoje ir vėl iš jos pranykstantis <...>“¹⁹.

Kyla klausimas, kaip įmanomas eido ir daikto panašumas? Platonas čia pasitelkia iliustratyvų mitą ir sako, esą Demiurgas, kontempliuodamas Provaizdį²⁰, sukūrė empirinių daiktų ir reiškinių pasaulį, todėl pastarasis yra ne kas kita, o

transcendentinių eidų pasaulio atvaizdas²¹; ²². Pasak Naglio Kardelio, amžinybėje parimęs platoniskasis Provaizdis Demiurgui yra ta idėjų Idėja, į kurią žvelgdamas, jis sukuria savąjį regimą ir apčiuopiamą dirbinį, taip įkūnydamas idealųjį planą medžiagiškai.²³ Todėl Demiurgas gali būti suprantamas kaip tam tikras kopijuotojas, kuris, nukopijuodamas eidą, pagamina ar, kitaip tariant, produkuoja daiktą. Šiai minčiai turbūt pritartų ir Arūnas Sverdiolas, platoniskąjį Demiurgą įvardijantis kaip dievišką kserokšą, kopijuojantį eidus toje medžiagoje, kurią turi.²⁴ Čia empirinis pasaulis gali būti traktuojamas kaip Provaizdžio atvaizdas, tačiau, mūsų manymu, jie negali būti priešpriešinami. Nes, jei empirinis pasaulis atvaizduoja ar, kitaip tariant, kopijuoja Provaizdį, tai pirmasis yra panašus į pastarąjį, o iš to seka, kad Provaizdis kaip originalas negali būti traktuojamas kaip atvaizdo priešybė. Kur kas tiksliau būtų sakyti, kad empirinis pasaulis kaip transcendentinio atvaizdas, yra panašus į savąjį pavyzdį ir jį nurodo. Vadinas, empirinis pasaulis gali būti traktuojamas kaip transcendentinio pasaulio kopija, o eidai – kaip daiktų ir reiškinių modeliai. Tačiau Platonas *Faidone*, regis, daiktų ir reiškinių visgi nenūžemina iki regimybės lygmens, nes daiktai, pasak jo, „dalyvauja“²⁵ eiduose²⁶, kurie lyg ir „būna“²⁷ daiktuose. Sokratas teigia, kad, „<...> jei yra kas gražaus, išskyrus patį grožį, tatai gražu ne dėl kitko, o tik dėl to, kad dalyvauja grožyje kaip tokiam“²⁸. Tačiau, remiantis viename *Timajaus* fragmentų išsakomų minčių, esą „<...> du daiktai, kol jie skirtingi, negali vienas kitame gimti drauge ir

kaip vientisas bei sau tapatus daiktas, ir kaip du daiktai“²⁹, dera pripažinti eido ir daikto vienovės negalimybę.

Kyla klausimai, kaip reikėtų suprasti dvejopą Platono poziciją – viena vertus, esą eidų ir daiktų pasauliai yra griežtai atskirti vienas nuo kito, o kita vertus, kad daiktai „dalyvauja“ eiduose? Kaip būtų galima suderinti filosofo mintis apie eidų ir daiktų atskirtį bei pastarųjų „dalyvavimą“ pirmuosiuose? Remiantis Diotimos pasisakymu *Puotoje*, lyg ir būtų galima tvirtinti, kad vienas grožio eidas apima daugybę juslinių grožio apraiškų, t.y. tam tikrą skaičių gražių daiktų. Bet tada taptų neaišku, ar vienas (grožio) eidas „dalyvauja“ daugelyje (gražių) daiktų, ar jis juos vienija, būdamas anapus daiktų, t.y. vienas virš jų visų – hierarchiškai aukštesnę padėtį užimančiame transcendentiniame pasaulyje? Pirmuoju atveju tektų pasakyti, kad eidai yra imanentiški daiktams ir taip juose „dalyvauja“, o antruoju reikėtų pripažinti eidų ontologinę nepriklausomybę. Bandant spręsti šią eidų ir daiktų santykio problemą, verta pasitelkti Platono dialoge *Parmenidas* (*Parmenidės*, 370 m. pr. Kr.) išsakomą mintį, esą panašumas savaime negali būti tapatinamas su konkrečiomis panašumo apraiškomis.³⁰ Taigi čia vis dėlto paneigiamas daiktų „dalyvavimas“ eiduose. Tačiau kitame fragmente Sokratas į Parmenido klausimą, ar vienas eidas galėtų „dalyvauti“ daugelyje daiktų vienu metu, atsako neigiamai, nes taip jis būtų atskirtas pats nuo savęs.³¹

Šis Parmenido klausimas gali būti suprantamas dvejopai: viena vertus, kad vienas eidas „dalyvauja“ daugelyje

daiktų, o kita vertus, kad juose „dalyvauja“ tik tam tikra vieno eido dalis. Tačiau galime kelti ir tokią prielaidą, kad daiktai apskritai „nedalyvauja“ jokiam eide, nes Sokratas pritaria Parmenidui, esą vienas eidas, egzistuojantis savaime, negalėtų „dalyvauti“ daugelyje daiktų.³² Toks eidų ir daiktų santykio problemiškas, kaip taikliai pastebi Devereux, visgi neleidžia visiškai atskirti eidų ir daiktų, nes daikto „dalyvavimas“ tam tikrame eide neatskiriamas nuo juslinės jo apraiškos buvimo jame. „Dalyvavimas“, kaip teigia kritikas, yra atmetamas eidų, bet jokia būdu ne daiktų atžvilgiu.³³ Vadinasi, daiktams būdingos tam tikros savybės ir yra tam tikrų eidų apraiškos juose, todėl daiktai, imituodami eidus, juose „dalyvauja“, patys įgydami pastariesiems būdingų savybių ir tobulumo. Šiai minčiai turbūt pritarėtų ir Alexanderis Nehamasas, teigiantis, kad jusliniai objektai gali būti, pavyzdžiui, gražūs ir šlykštūs, aukšti ir žemi, bet jie nėra grožis ar aukštis *savaime* – jie tiesiog „dalyvauja“ grožyje ar aukštyje, t.y. jiems būdingos vienos ar kitos savybės. Tik eidai yra savaime ar, kitaip tariant, besąlygiškai gražūs ar aukšti ir „dalyvauja“ visuose, šiuo atveju, gražiuose ar aukštuose daiktuose.³⁴

Grižtant prie išsakytos minties, esą, jei Demiurgas sukūrė empirinį pasaulį, kontempliuodamas transcendentinius eidus, dera pastebėti, kad daiktai ir reiškiniai tokiu atveju gali būti traktuojami kaip pastarųjų kopijos. Kodėl? *Puotoje* Platonas, Diotimos lūpomis tardamas, esą tam tikriems jusliniams objektams būdingas grožis yra netobulus³⁵, turi

omenyje ne tai, kad jie tėra apytikriai gražūs, o veikiau tai, kad, pasak Nehamaso, daiktams būdingos grožio savybės yra atsitiktinės³⁶. Tuo tarpu grožio eidas yra savaiminis ar, kitaip tariant, jis pats yra grožis savaime. Kadangi, kaip rašoma *Timajuje*, Demiurgo sukurtas empirinis pasaulis yra „<...> nuostabiausias iš visko, kas tik yra atsiradę <...>“³⁷ ir todėl vadinamas kosmosu, tai daiktams būdingos savybės yra *tobulos* kopijos tų eidų, kuriuose jie „dalyvauja“. Todėl daiktai, remiantis Platono mitu, nors ir tėra Demiurgo sukurtos Provaizdžio kopijos, visgi pasižymi eidams būdingu tobulumu ir gali būti traktuojami kaip jų idealūs atvaizdai. Empirinis pasaulis yra netobulus ne pats savaime, anot Nehamaso, bet tik transcendentinių eidų atžvilgiu. Šio netobulumo pagrindą sudaro tai, kad jusliniai daiktai tobulas savybes įkūnyja *netobulu* būdu, todėl jie negali būti suprantami kaip netobulos eidų kopijos ar tik apytikriai tobuli – daiktai netobuli, kaip teigia kritikas, nes jie tėra eidų *kopijos*. Kopijų netobulumą lemia ne tam tikros savybės, netiksliai atkartojančios originalą, bet tai, kad pastarosios yra tobulos transcendentinio pasaulio *kopijos*³⁸. Todėl regimasis daiktų pasaulis Platono mąstymo perspektyvoje suprantamas kaip *tobula* neregimojo eidų pasaulio *kopija*, idealiai atvaizduojanti ar, kitaip tariant, atkartojanti jau minėtą Provaizdį. Vadinasi, platoniškoji kopija yra netobula ne pati savaime, o tik daiktų modelių, t.y. eidų atžvilgiu.

Jei empirinis daiktas čia suprantamas kaip tobulas transcendentinio eido atvaizdas, tai ši Platono pozicija, mūsų

manymu, gali įtikinamai paaiškinti ir kitą filosofo plėtojama – anamnezės³⁹ – teoriją. Jusliškai suvokiami daiktai mums primena, kaip rašo Platonas *Faidone* ir *Faidre* (*Faidros*, 370 m. pr. Kr.), anapusiam pasaulyje nemirtingos sielos regėtus eidus⁴⁰. Daiktai, „dalyvaudami“ eiduose ir būdami į juos panašūs, pastaruosius mums primena juslinio suvokimo būdu, nes, remiantis Sokrato ištaromis *Faidone*, nejaugi „<...> pamačius Simijo atvaizdą, <...> negalima ir paties Simijo prisiminti?“⁴¹, be to, „<...> tik pojūčių dėka suprantame, kad visa, kas pojūčiais suvokiama siekia [idėjos], bet savo tikslo nepasiekia“, todėl daiktai „<...> atsilieka nuo jos“⁴². Remdamiesi šiomis Sokrato ištaromis, galime sakyti, kad būtent daiktų „dalyvavimas“ eiduose ir juos juslių dėka prisimenanti siela „sušvelnina“ Platono ontologinį dualizmą ir leidžia teigti egzistuojant šių dviejų tikrovės pakopų subordinacijos santykį. Be to, kai antjuslinė siela, priklausanti transcendentinei būčiai, Sokrato žodžiais tariant, „pakliūva į kūno pan-

čius“, eidus ji gali prisiminti tik juslinio suvokimo dėka: pasak jo, būtent taip pastarieji šiapusiam pasaulyje sutelkiami „į vieną daiktą“⁴³.

Būtent empiriniai daiktai ir kūniškosios juslės „pažadina“ anapusiam pasaulyje nekūniškos sielos tiesiogiai regėtus eidus. Taip, remiantis Kardeliu, randasi tam tikras eidų ir daiktų tarpusavio priklausomybės santykis, steigiantis, pasak jo, Platono transcendentinio ir imanentinio lygmenų ontologinę vienvę⁴⁴, apjungiančią mąstymą ir jusles bei regėjimą ir regimybę.⁴⁵ Kūno akimis regimiems empiriniams daiktams būdingos tam tikros savybės, leidžiančios juos apibūdinti, kaip, pavyzdžiui, gražius ar aukštus, gali būti traktuojamos kaip juslinės transcendentinių grožio ar aukščio eidų apraiškos. Vadinasi, Platono ontologinio mąstymo perspektyvoje empirinio pasaulio daiktai negali būti traktuojami kaip apgaulingi simuliakrai – veikiau tai yra tam tikri ženklai, turintys savuosius referentus, t.y. eidus transcendentinėje tikrovės pakopoje.

PLATONO ONTOLOGIJOS PALIKIMAS BAUDRILLARD’O MEDIJŲ FILOSOFIJOJE

Platono metafizikos pagrindą sudaro nuolatinė dialektinė įtampa tarp transcendentinio ir empirijos, absoliutumo ir dalinumo, amžinumo ir laikishkumo, tobulumo ir netobulumo, mąstymo ir juslumo, o taip pat – originalo ir kopijos, esmės ir regimybės, tikrybės ir tariamybės. Šios binarinės opozicijos steigia ženklo ir referento, kopijos ir originalo, signifikanto ir signifikato referen-

tinį dualumą, šių porų antrajam nariui nurodant į pirmąjį. Tuo tarpu Baudrillard’as, apmąstydamas naujųjų medijų įtaką tikrovei, savo tekstuose jau kalba apie pastarosios transformavimąsi į šiuolaikinę hipertikrovę, kurios pagrindą sudaro bereferenčiai simuliakrai, kaip juos įvardija pats autorius. „Simuliakrai eina pirma“, – teigia mąstytojas, taip pabrėždamas simuliacijos proceso

lemiamą įtaką sprendžiant tikrovės problemą⁴⁶. Baudrillard'ui naujųjų medijų simboliu tampa ekranas, kurį jis traktuoja kaip bet kokių binarinių opozicijų, referencijos ir kitybės naikiklį, steigiantį, remiantis mąstytojo ištaromis veikaluose *Amerika (Amérique, 1986)* ir *Blogio perregimumas (La Transparence du Mal: Essai sur les phénomènes extrêmes, 1990)*, dirbtinę Platono olą⁴⁷, ant kurios sienų jau žaidžia ne antjuslinius eidus nurodančios ar, kitaip tariant, į juos panašios juslinės kopijos, bet bereferenčiai simuliakrai. Todėl Platono regimasis pasaulis ir Baudrillard'o hipertikrovė negali būti vienareikšmiškai tapatinami, nes pirmasis yra mitinio Demiurgo „sukurtas“ eidų pasaulio atvaizdas, o antroji – naujųjų medijų steigiamą bereferentę, t.y. savarankišką, jokio ryšio su empirine tikrove neturinti „tikresnė nei tikra tikrovė“, neišvengiamai virstanti simuliakru.

Kyla klausimas, ar tokiu atveju Baudrillard'o skleidžiama metafizika neperžengia platoniškosios ontologijos ribų? Jei remsimės Arvydo Šliogerio mintimi, esą „<...> virtualusis daikto išvaizdis išplėstas iš Platono olos peizažo <...> plūduriuoja neapibrėžtoje Pasaulio-Ekrano terpėje <...>“⁴⁸, tai, mūsų nuomone, sąvoka *išplėstas* čia reiškia tai, jog jis nebenurodo anapus ankstesniosios savo buveinės esantį transcendentinį eidą, bet naujųjų medijų kuriamoje hipertikrovėje patiria esminę transformaciją – tampa bereferenčiu savipakankamu simuliakru, tautologiškai nurodančiu tik save patį. Tokie bereferenčiai simuliakrai Baudrillard'o hipertikrovės erdvėje, pa-

sak Šliogerio, sudaro perregimų drebučių masę be individualizuotų juslinių centrų, o todėl ir be Transcendencijos branduolių.⁴⁹ Todėl dera pastebėti, kad Platono ontologijos įtaka, Baudrillard'o metafizines idėjas pasiekdama minėtu chronologiniu aplinkkeliu, tampa aktuali būtent dėl šiuolaikinės tikrovės problematikos, galimos interpretuoti neoplatoniškojo mąstymo perspektyvoje.

Baudrillard'as, analizuodamas šiuolaikinę epochą ir diagnozuodamas tikrovės transformavimąsi į hipertikrovę bei teigdamas, esą simuliakras ne tik tampa pirminis tikrovės atžvilgiu, bet ir užima jos vietą, siekia dekonstruoti modernybės pretenzijas sukurti ontologinį absoliutą. Tačiau, mūsų manymu, savo dekonstrukcija jis sukuria naują – simuliacijos – absoliutą. Veikale *Tobulas nusikaltimas (Le Crime parfait, 1995)* jis konstatuoja dėl naujųjų medijų įtakos įvykusią tikrovės kaip tokios mirtį ir todėl vis labiau išgalinčią hipertikrovę, kurios pagrindą sudaro visa apimančių simuliakrų srautai.⁵⁰

Kokį kelią tenka nueiti Baudrillard'ui, kad prieitų prie tokios radikalių ontologinės išvados? Kaip žinia, Baudrillard'o simuliacijos teorija neatsiejama nuo to fakto, kad jis yra ne tikrovės, o medijų filosofas. Jį domina šiuolaikinė hipertikrovė, kurią steigia naujosios medijos, todėl jo apmąstymų atskaitos tašku tampa ne tikrovė kaip tokia, bet hipertikrovė. Ir tik paskui filosofas imasi spręsti judviejų santykio problemą, t. y. kaip tikrovė ir hipertikrovė sąveikauja. Štai tada jis kelia prielaidą, kad pastaroji yra netikra, o tie daiktų atvaizdai,

kurie Platoną iš olos veda eidų link, Baudrillard'ui nutiesia kelią iki solipsistinės simuliacijos ir simuliakrų sistemos.

Ši sistema savotiškai panaši į transcendentinius eidus, nes egzistuoja hipertikrovėje, nulemdama tikrovės likimą – josios mirtį. Be abejo, skirtingai nei platoniškųjų eidų pasaulis, simuliacijos ir simuliakrų sistema nėra kokybiškai geresnė ar ontologiškai aukštesnė tikrovė – iš tiesų ji yra ne-tikrovė, t.y. apgaulingas simuliakras. Užvaldžiusi visą tikrovę ir ją simuliuodama, ši sistema panaikina tikrumo ir netikrumo

skirtumus, o tada klasikinės binarinės opozicijos praranda prasmę. Kadangi simuliacijos ir simuliakrų sistema aplenkia tikrovę, kaip, beje, ir platoniškieji eidai, atsiranda tam tikras metafizinis „apvertimas“, lemiantis tai, kad išnyksta bet koks baigtinumas – tikrovė nepaliaujamai tampa „vis tikresnė už tikrą“, transformuodamasi į hipertikrovę. Interpretuodamas Platono tekstus, Baudrillard'as randa visa apimantį ir tikrovę paaiškinantį principą – solipsistinę simuliacijos absoliutą, anapus kurio nieko nebelieka – jis tampa tautologiškas.

IŠVADOS

1. Tikrovės ir hipertikrovės sąvokos yra vienos iš svarbiausių šiuolaikinio ontologinio ir socialinio mąstymo perspektyvose. Sąvoka *tikrovė* nusako tai, kas aktualiai egzistuoja ir yra suvokiama tiek jūslėmis, tiek ir protu. O sąvoka *hipertikrovė* apibūdina tam tikrą tikrovės perteklių ar, kitaip tariant, jos „santirštį“, steigiamą vis didesnę įtaką pastarajai darančių naujųjų medijų. Tiek tikrovės, tiek ir hipertikrovės sąvokos yra itin svarbios, imantis šiuolaikinės ontologinės analizės.

2. Platono ontologijoje eidų ir daiktų perskyra yra iš esmės problemiška. Viena vertus, filosofas atskiria eidų ir daiktų pasaulius, pirmąsias priskirdamas proto pastangomis siekiamam transcendentui, o antruosius – jūslėmis prieinamai empirijai. Todėl eidai čia traktuojami kaip užimantys ontologiškai aukštesnį statusą negu daiktai. Kalbėdamas apie eidų ir daiktų panašumą bei pirmuosius traktuodamas kaip pastarų-

jų modelius, jis steigia šių dviejų skirtingas ontologines hierarchines padėtis užimančių pasaulių tarpusavio subordinacijos santykį. Visgi Platono ontologinis dualizmas nėra visiškai įveikiamas, nes, nors daiktai, pasak jo, ir yra panašūs į eidus kaip savuosius modelius ar, kitaip tariant, pavyzdžius, bet negali būti sutapatinami. Jei daiktus traktuosime kaip eidų, o empiriją – kaip transcendentu kopijas, tai teks pasakyti, kad, nors pastarosios ir gali būti tobulos, tačiau jos tėra kopijos, t.y. empiriniai daiktai, būdami tobulos transcendentinių eidų kopijos, yra netobuli pastarųjų atžvilgiu.

3. Baudrillard'o medijų filosofijoje pastebima Platono ontologijos įtaka, ją pasiekianti tam tikru teoriniu chronologiniu aplinkkeliu. Baudrillard'o pateikiama šiuolaikinės hipertikrovės samprata primena dar Platono aprašytąjį regimojo pasaulio vaizdą. Tačiau, remiantis Platono olos alegorija, dera pripažinti, kad platoniškieji šešėliai kaip eidų at-

spindžiai yra referentiški, t.y. empiriniai daiktai čia gali būti traktuojami kaip transcendentinių eidų šešėliai, nurodantys anapus jų egzistuojančias eidas. Tuo tarpu Baudrillard'o apmąstomas simuliakras, egzistuojantis šiuolaikinės hipertikrovės sąlygomis, nurodo tik pats save, todėl yra bereferentis. Platoniškasis

šešėlis ir Baudrillard'o aptariamas šiuolaikinis simuliakras užima skirtingus hierarchinius ontologinius statusus: pirmasis išryškina tikrumo ir netikrumo perskyrą, o antrasis ją panaikina, įvykdydamas ne tik tam tikrą metafizinį „apvertimą“, bet ir peržengdamas klasišinių binarinių opozicijų ribas.

Literatūra ir nuorodos

- ⁹ Platonas. *Valstybė*. – Vilnius: Pradai, 2000, p. 265–266.
- ¹⁰ Gr. *ousia* – būtis, esmė; turtas; padėtis; dabartis (Žr.: A. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, c. 913).
- ¹¹ Platonas (424 / 423 m. pr. Kr.–348 / 347 m. pr. Kr.), plėtodamas savo metafizinius apmąstymus, kintančių daiktų ir santykinų reiškinių pasaulio pagrindu taria esant eidas, kurie gali būti traktuojami kaip tam tikri ontologiniai principai, grindžiantys empirinio pasaulio tvarką ir jame galiojančius dėsningumus. Kokią eido sampratą savo tekstuose pateikia Platonas? Dialoge *Faidonas* (*Faidōn*, 360 m. pr. Kr.) iškyla filosofo vartojamų terminų *idėja* (gr. *idea*) – idėja, esmė; pirmavaizdis; pavidalas, forma; pirmapradė būtis, tikrasis ir esminis būties pavidalas; idealas; giminė, rūšis (Žr.: A. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, c. 621) ir *forma* (gr. *eidos*) – pavidalas, forma; idėja; stebėjimas (Žr.: A. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, c. 371) vartosenos problemiškumas (Platonas. *Fedonas*. // *Platonas Dialogai*. – Vilnius: Vaga, 1968, p. 145–249). Tiek *idea*, tiek ir *eidos* gali būti verčiami ir kaip *idėja*, ir kaip *forma*, todėl sunku pasakyti, ką čia turi omenyje Platonas – idėją ar formą. Viena vertus, remiantis Danieliu T. Devereux, terminas *idėja* nurodo *idea*, filosofui kalbant apie kintančių ir santykinų daiktų bei reiškinių idėjas, kita vertus, *eidos*, turint galvoje nekintančias ir amžinas, jusliškai neapčiuopiamas (pavyzdžiui, gėrio, grožio ar meilės) formas (Žr.: D. T. Devereux. Separation and Immanence in Plato's The-

ory of Forms. // *Plato: Metaphysics and Epistemology*. Ed. by G. Fine. – Oxford: Oxford University Press, vol. 1, 1999, p. 198–199). Tokiu atveju dera pripažinti, kad sąvokos *idea* ir *eidos* Platono mąstymo perspektyvoje nėra tapačios viena kitai, t.y. negali būti teigiama, esą filosofas jas vartoja kaip sinonimus. Jei sąvoka *idea* vartojama kalbant apie daiktų ir reiškinių idėjas, o *eidos* – turint omenyje jusliškai neapčiuopiamas esmes, tai idėjos gali būti priskiriamos imanencijos, o formos – transcendencijos sričiai. Kita vertus, turint omenyje, kad pats Platonas nedaro šių dviejų sąvokų griežtos perskyros, galima būtų sakyti, kad jis jas vartoja pakaitomis, t.y. sinonimiškai. Taigi lieka neaišku, ar filosofo tekstuose sąvokos *idea* ir *eidos* gali būti tapatinamos, ar turėtų būti išsaugoma tam tikra jų hermeneutinė perskyra. Čia pasirenkama sąvoka *eidos*, viena vertus, todėl, kad čia kalbama apie abstraktų eidą, o ne apie konkrečią idėją. Kita vertus, šias dvi sąvokas atsiskaidoma vartoti sinonimiškai ar pakaitomis, siekiant palengvinti šio straipsnio skaitytojo darbą ir nepainioti jo minties gijos.

- ¹² Gr. *genēsis* – gimimas; (su)kūrimas, tvėrimas; (pa)gaminimas; radimasis, pradžia, šaltinis, ištakos, kilmė; priešastis; giminė, karta (Žr.: A. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, c. 266).
- ¹³ Gr. *on* – būtis, tikrovė (Žr.: A. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, c. 1366).
- ¹⁴ Gr. *phainomēna* – reiškinys; tai, kas matoma; tai, kas pasirodo (Žr.: A. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, c. 1304).

- 15 Platonas. Fedonas. // Platonas. *Dialogai*. – Vilnius: Vaga, 1968, p. 183.
- 16 Władysław Tatarkiewicz. *Filosofijos istorija: Senovės ir viduramžių filosofija*. – Vilnius: Alma littera, t. 1, 2001, p. 100.
- 17 Platonas. Puota. // Platonas. *Dialogai*. – Vilnius: Vaga, 1968, p. 65.
- 18 Władysław Tatarkiewicz. *Filosofijos istorija: Senovės ir viduramžių filosofija*. – Vilnius: Alma littera, 2001, t. 1, p. 100.
- 19 Platonas. Timajas. // Platonas. *Timajas. Kritikas*. – Vilnius: Aidai, 1995, p. 97.
- 20 Gr. *paradeigma* – pavyzdys, modelis; forma; įrodymas. Ši sąvoka kildinama iš graikų kalbos veiksmazodžio *paradeiknūnai*, reiškiančio *įtikinamai parodyti, pristatyti, įrodyti; demonstruoti; rodyti* (Žr.: A. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, с. 936).
- 21 Gr. *eikōn* – (at)vaizdas, (at)vaizdavimas; paveikslas; figūra; panašumas (Žr.: A. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, с. 373).
- 22 Platonas. Timajas. // Platonas. *Timajas. Kritikas*. – Vilnius: Aidai, 1995, p. 64–71.
- 23 Naglis Kardelis. Įvadas: Išdrįšęs aprėpti visybė... // Platonas. *Timajas. Kritikas*. – Vilnius: Aidai, 1995, p. 32.
- 24 Mintautas Gutauskas, Nijolė Keršytė et al. Deleuzė'as, Platonas ir simuliakrai // A. Sverdiolas (sud.) *Baltos lankos*, 2006, Nr. 21/22, p. 235.
- 25 Gr. *methēxis* – dalyvavimas (kur nors) (Žr.: A. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, с. 808).
- 26 Platonas. Fedonas. // Platonas. *Dialogai*. – Vilnius: Vaga, 1968, p. 219–223.
- 27 Gr. *parōidia* – iškraipymas; karikatūra; pajuoka, tučiojimas; satyra (Žr.: A. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, с. 958).
- 28 Platonas. Fedonas. // Platonas. *Dialogai*. – Vilnius: Vaga, 1968, p. 220.
- 29 Platonas. Timajas. // Platonas. *Timajas. Kritikas*. – Vilnius: Aidai, 1995, p. 98.
- 30 Plato. *Parmenidēs*. – Massachusetts: Focus Publishing / R. Pullins Company, 1996, p. 27.
- 31 Ten pat, p. 28.
- 32 Ten pat, p. 29.
- 33 D. T. Devereux. Separation and Immanence in Plato's Theory of Forms. // *Plato: Metaphysics and Epistemology*. Ed. by G. Fine. – Oxford: Oxford University Press, 1999, vol. 1, p. 213.
- 34 Alexander Nehamas. Plato on the Imperfection of the Sensible World. // *Plato: Metaphysics and Epistemology*. Ed. by G. Fine. – Oxford: Oxford University Press, 1999, vol. 1, p. 178.
- 35 Platonas. Puota. // Platonas. *Dialogai*. – Vilnius: Vaga, 1968, p. 64–66.
- 36 Alexander Nehamas. Plato on the Imperfection of the Sensible World. // *Plato: Metaphysics and Epistemology*. Ed. by G. Fine. – Oxford: Oxford University Press, 1999, vol. 1, p. 178.
- 37 Platonas. Timajas. // Platonas. *Timajas. Kritikas*. – Vilnius: Aidai, 1995, p. 65.
- 38 Alexander Nehamas. Plato on the Imperfection of the Sensible World. // *Plato: Metaphysics and Epistemology*. Ed. by G. Fine, vol. 1, Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 178.
- 39 Gr. *anamnēsis* – pri(si)minimas, atsiminimas (Žr.: A. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, с. 92). Platonas savąją anamnezės teoriją plėtoja dialoguose *Menonas* ir *Faidonas*.
 Dialogue *Menonas* (*Menōn*, 380 m. pr. Kr.) Platono personažai Sokratas ir Menonas kalbasi apie žinojimo (gr. *epistēmē*) – žinios, mokslas; sumanumas (Žr.: A. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, с. 507) ir prisiminimo santykį. Menonas Platono lūpomis klausia Sokrato: „Kaip tu ketini ieškoti [prigimtinės dorybės], jei nežinai, kas tai yra, Sokratai? Kaip galima ieškoti to, ko nepažįsti? Ir, net jei tai pavyktų rasti, kaip žinoti, kad radai būtent tą dalyką, kurio ieškojai? (Plato 1986: 12). Žinojimo ir prisiminimo problemos branduolį sudaro tai, kad, pasak Platono, šiapusiame netvirių daiktų ir subjektyvių nuomonių pasaulyje objektyvios tiesos paieškos iš anksto pasmerktos būti bevaisės, nes ji egzistuoja tik anapusiam tvariame eidų pasaulyje. Todėl objektyvi tiesa gali būti pažinta ne patirties būdu, bet prisiminimo keliu, nes, nemirtingai sielai reinkarnavus į mirtingą kūną, žinojimas atsinešamas iš eidų pasaulio, kuriame, pasak Platono, siela gyveno iki susijungimo su kūnu. Tačiau, kaip rašo filosofas, kūno gimimo metu siela patiria traumą, ir todėl ji pamiršta objektyvią tiesą. Siekiant ją vėl prisiminti, pasak Platono, tenka nuosekliai mokytis ir lavintis. Čia mokytojo pareiga, kurią priiima Sokratas, yra ne suteikti mokiniui naujų žinių, bet padėti

„prisiminti“ įgimtąsias. Mokymasis – tai objektyvios tiesos prisiminimo ir anamnezės būdu atgauto žinojimo analizės procesas. Sokratas moko, pasitelkdamas savąjį klausinėjimo metodą: mokinyms, studijų pradžioje nuolat darydamas klaidas, mokytojui padedant, nuosekliai lavinasi ir galiausiai „prisimena“ objektyvią tiesą apie reikiamą dalyką (Plato 1986: 20).

Dialoge *Faidonas* Platonas aptaria būdus, kuriais galima „prisiminti“ objektyvią tiesą. Kadangi, pasak filosofo, ji negali būti siejama su jusliniu pažinimu ir subjektyviomis nuomonėmis (gr. *doxa*) – bendrasis įsitikinimas ar viešoji nuomonė; regimybė (Žr.: А. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, с. 340), galiojančiomis šiaurusiame nuolat kintančių daiktų pasaulyje, o siela, įkalinta kūne, anapusių eidų pasaulio, kuriame ir egzistuoja objektyvi tiesa, tiesiogiai regėti negali, tai pastarosios išvalga gali būti pasiekama, protu kontempliciuojant daiktus (Žr.: Platonas. *Fedonas*. // Platonas. *Dialogai*. – Vilnius: Vaga, 1968, p. 156–166). Taip žinojimą, skirtingai nei nuomonę, Platonas tiesiogiai susieja su eidams būdingu tvarumu, amžinumu ir objektyvumu bei teigia, kad objektyvi tiesa gali būti atgaunama tik anamnezės būdu, tarpininkaujant daiktams, o ne igyjama, šiaurusiame pasaulyje įvykus sie-

los ir kūno susijungimo aktui. Taip kontempliciuojant proto būseną tampa tiltu, remiantis Platonu, anamnezės būdu nuo (ne)teisingų nuomonių vedančiu objektyvaus žinojimo link (Žr.: Platonas. *Fedonas*. // Platonas. *Dialogai*. – Vilnius: Vaga, 1968, p. 228–233).

⁴⁰ Platonas. *Fedonas*. // Platonas. *Dialogai*. – Vilnius: Vaga, 1968, p. 171–196; Platonas. *Faidras*. – Vilnius: Aidai, 1996, p. 43–49.

⁴¹ Platonas. *Fedonas*. // Platonas. *Dialogai*. – Vilnius: Vaga, 1968, p. 173.

⁴² Ten pat, p. 176.

⁴³ Platonas. *Faidras*. – Vilnius: Aidai, 1996, p. 46.

⁴⁴ Naglis Kardelis. *Vienovės išvalga Platono filosofijoje*. – Vilnius: Versus aureus, 2007.

⁴⁵ Ten pat, p. 79–91.

⁴⁶ Jean Baudrillard. *Simuliakrai ir simuliacija*. – Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 7–54.

⁴⁷ Jean Baudrillard. *America*. – London, New York: Verso, 1989, p. 27–73; Jean Baudrillard. *The Revenge of the Crystal. Interview with G. Bellavance*. // *Baudrillard Live: Selected Interviews*. Ed. by M. Gane. – London, New York: Routledge, 1993, p. 51–59.

⁴⁸ Arvydas Šliogeris. *Niekis ir Esmas*. – Vilnius: Apostrofa, 2005, t. 2, p. 331.

⁴⁹ Ten pat, p. 270.

⁵⁰ Jean Baudrillard. *The Perfect Crime*. – London, New York: Verso, 1996.